

Jan Kalous:
Štěpán Plaček. Život
zpravodajského fanatika
ve službách KSČ.
Ústav pro studium to-
talitních režimů. Praha
2010, 426 s.

V nedávné době završil historik Jan Kalous mnohaletou badatelskou práci, zaměřenou na důležitou osobnost éry nastupující totality. Štěpán Plaček (1909–1992) stál u zrodu Státní bezpečnosti a podílel se na jejím budování,

jeho jméno je tak neoddělitelně spojeno i s nezákonnostmi inscenovaných politických procesů.

V obsáhlém úvodu autor popisuje prameny a publikace, v nichž je objekt jeho zájmu zmíněn a vysvětluje problematiku bádání v novodobých materiálech. Uvádí rovněž, že do svého vlastnictví získal klíčové dokumenty, zejména Plačkovu osobní pozůstalost.

Štěpán Plaček pocházel z brněnské židovské rodiny a v raném mládí mu zemřela matka. Po studiu Masarykova humanistického gymnázia v Brně absolvoval na otcovo přání Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. V té době se nadchl pro myšlenky komunismu a stál v čele komunistických studentů právnické fakulty. V době stranického rozkolu roku 1929 se postavil za radikální křídlo Klementa Gottwalda, během třicátých let byl účastníkem stranických manifestací, současně publikoval v levicově orientovaných periodikách.

V období protektorátu se živil vyučováním jazyků, z deportací se jako Žid zachránil díky smíšenému manželství s Jugoslávkou Zorou. Před transporty na konci války se mu podařilo ukrýt u přítele v sanatoriu na Pleši.

Po válce se objevila podezření, zda Plaček nekolaboroval s nepřitelem. Jan Kalous detailně rozebírá všechny dostupné informace a konstatuje, že státní orgány nikdy nenašly proti Plačkovi žádný hodnověrný důkaz.

Roku 1945 začala nejvýznamnější a současně nejtemnější část Plačkovy kariéry. Již v červnu byl díky známostem s čelnými funkcionáři KSČ přijat k Zemskému odboru bezpečnosti. Autor v příslušné kapitole přehledným způsobem provádí čtenáře složitým vývojem bezpečnostních a kontrarozvědných složek takzvané třetí republiky. Vysvětluje také zánik starých bezpečnostních sborů a jejich nahrazení Sborem národní bezpečnosti k 30. červnu 1945. Popisuje rovněž tehdejší významné aféry, spojené s tajnými službami i roli, jíž v nich Plaček sehrál. Účastnil se diskreditace generála Bartíka, podílel se na snahách o dehonestaci Vladimíra Krajiny, stejně jako se jeho jméno vyskytuje u vyšetřování krčmáňského případu nebo mostecké špionážní aféry. Soustředil se především na zpravodajskou činnost, spolupracoval na rozvíjení kontaktů s výzvědnými službami Sovětského svazu i dalších východoevropských zemí, zejména Polska, Jugoslávie a Bulharska. Plaček patřil k těm, kteří okamžitě po Únoru požadovali pozvání sovětských poradců. Jak autor píše, „...právě díky lidem typu Plačka v resortu, o nichž tehdejší veřejnost v zásadě nevěděla, dokázali komunisté v únoru 1948 převzít politickou moc“. Zpravodajský specialista Plaček patřil k těm nenápadným, ale fanatickým přívržencům komunistické ideologie, jimž se podařilo přispět k faktické destrukci demokratického zřízení v poválečných letech.

Po únoru 1948 výrazně posilovala pozice Státní bezpečnosti. K jejím hlavním úkolům patřilo odhalování nepřátel státu, ve skutečnosti však tajná policie nepřátele uměle vytvářela a připravovala procesy se „zrádci“. Nedílnou součástí vyšetřovacích metod se stalo fyzické i psychické mučení, jímž měli být zatčení přinuceni k smyšleným přiznáním. Na zavádění a rozvíjení těchto nezákonných metod měl Plaček opět svůj podíl.

V období po uchvácení moci se Štěpán Plaček ukázal jako nemiřitelně tvrdý a bezohledný zpravodajský důstojník, osobně řídil důležité operace a neváhal sáhnout k násilným metodám. Jejich vrcholem bylo schválení tří vražd nepohodlných občanů, jež brutálně usmrtil Plačkův blízký spolupracovník Miroslav Pich-Tůma. Na druhé straně bezostyšně využíval někdejších agentů gestapa a Sicherheitsdienstu, jako Jiřího Smíchovského, Bohumila Sieberta, Josefa Vondráčka nebo Žofii Veselíkovou, která nakonec zemřela za nevyjasněných okolností v pankrácké věznicí.

Vzájemné vztahy vedoucích představitelů vnitra však nebyly v hektické době po uchvácení moci a rozpoutání politických procesů ideální, právě naopak. Vzrůstající napětí mezi Štěpánem Plačkem a jeho nadřízeným Jindřichem Veselým vedlo nakonec v listopadu 1948 k Plačkovu odvolání. Následující měsíce pobíral plat, avšak bez funkčního zařazení. 6. července 1949 nastoupil místo vedoucího učebního oddělení ministerstva spravedlnosti. 22. listopadu téhož roku však byl náhle zatčen a v následujících letech podroben mnoha tvrdým výslechům. Jejich cílem bylo přinutit jej k přiznání ilegální spolupráce s titovskou Jugoslávií a nepřátelskými zpravodajskými službami.

Až 20. ledna 1954 byl Plaček odsouzen k trestu vězení v délce 15 let za zneužití úřední moci, označované jako takzvaný „gestapismus“. Předmětem obžaloby byl rovněž podíl na vraždách Petra Konečného a Františka Novotného. Prožil léta v kriminálech, na svobodu jej podmíněčně propustili 16. dubna 1957. Zaměstnání našel nejdříve ve Státní technické knihovně, potom mu strana zajistila místo v Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii. Štěpán Plaček odešel do penze v roce 1970 a dožil se ještě sametové revoluce a pádu komunistického režimu, na jehož budování se intenzivně podílel. Zemřel v Praze, symbolicky 25. února 1992. Plaček se stal, zřejmě nevědomky, tajemným i po smrti. Ani jeho jedinému příbuznému se totiž nepodařilo zjistit, kde jsou uloženy zpravodajcovy ostatky.

Jan Kalous mohl sepsat životopis stranického funkcionáře Plačka jako suchopárny sled životních dat a vzestupů i pádů jeho pozoruhodné kariéry. Pojal však svůj úkol důsledněji a nabízí nám pohled na mnohavrstevnou osobnost, mimořádný derivát vzdělaného intelektuála a současně fanatického stoupence totalitní ideologie. Autor prostudoval za léta svého bádání ohromné množství materiálu, výsledky své práce dokáže současně podat svižným literárním stylem, přístupným i čtenáři mimo úzkou skupinu historiků moderních dějin. Na jednotlivé úseky života svého „hrdiny“ nahlíží z mnoha úhlů, nabízí informace archivních dokumentů, zároveň vzpomínky současníků i samotného Plačka.

Zpřístupnil nám také pohled jediného žijícího Plačkova příbuzného, shodou okolností známého divadelního režiséra a herce Jana Kačera. Na svého strýce vzpomíná s nadhledem a bez hořkosti. Během sezení s autorem si vybavil setkání s kdysi mocným pracovníkem zpravodajské služby po jeho propuštění z kriminálu, popisuje i jeho milostné vzplanutí na samém sklonku života, poté, co ovdověl.

Kniha netvoří jen životopis, ten je totiž zasazen do obrazu doby, autor jej využil k vysvětlení složitých procesů a změn, které probíhaly na Ministerstvu vnitra i ve stranickém aparátu po uchopení moci. Osvětluje i osobní animozity mezi jednotlivými šéfy tajných služeb, nevraživost mezi zpravodajci vnitra a armády i osobní rozepře Štěpána Plačka s Jindřichem Veselým nebo Karlem Švábem.

Pozoruhodný pohled na život Plačka i dobu, v níž žil, nabízí také kapitola Nedokončené poznámky. Jej totiž esenci ze stejnojmenného Plačkova vlastního životopisu, jenž se dochoval ve strojopisné podobě. Doprovázejí jej i tři z jeho básní.

Knihu uzavírá více než sto stran příloh, obsahujících Plačkovu korespondenci i přepis dalších archivních materiálů.

Životopis zpravodajského fanatika, jak jej nazvali jeho současníci, představuje vyvrcholení mnohaleté poctivé badatelské práce. Nabízí z různých úhlů pohled na jedno z převodových koleček komunistické moci a jako takový přispívá k pochopení chodu celého totalitního systému.